



ШИФОКОР ДЕОНТОЛОГИЯСИ ВА ТЕРМИНЛАРИ ТАРЖИМАСИ

Халилова Дилафрўз Жаҳонгировна

Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат

ўзбек тили ва адабиёти Университети

таянч докторанти

<https://www.doi.org/10.5281/zenodo.10350081>

ARTICLE INFO

Received: 05th December 2023

Accepted: 10th December 2023

Online: 11th December 2023

KEY WORDS

Тиббиёт, стоматология,
деонтология, термин,
мутахассис.

ABSTRACT

Ушбу мақолада тиббиёт ходимлари хатти-ҳаракатлари, руҳиятларининг ахлоқий меъёр қоидалари деонтологияси ва стоматология мутахассисликлар ҳақида сўз боради.

Тиббиёт ходимлари хатти-ҳаракатлари ва руҳиятларининг ахлоқий меъёр ва қоидалари мажмуасини англатувчи “тиббий дентология” предмети стоматолог шифокорларнинг бемор, ҳамкасби ва ҳамшира билан ўзаро муносабатларини ўргатади. Деонтология термини (юнон тилидан δέον деонбурч, деонтҳос – талаб этиладиган) бурч ёки мажбурият этикаси ёки хулқ-атвор қоидаларига асосланган ахлоқий тизим деб аталади, чунки улар бурч тушунчасининг асоси ҳисобланади. Бу тушунчани илмий лексиконига XVIII асрда инглиз файласуфи Иеремие Бентам томонидан “Деонтология ёки ахлоқшунослик тўғрисида” асарида ахлоқ назариясини ахлоқ ҳақидаги фан деб аташ учун киритган. Бурч ва тўғри хатти-ҳаракатлар, ҳаракатлар услуги ҳақидаги таълимотни белгилаш учун киритилган. И.Бентам деонтология тушунчасини фалсафий таълимот сифатида ҳам ишлаб чиқди. Унинг асосий фалсафий қарашлари фанда утилитаризм (лот. utilitas — фойда, манфаат, — 1. барча ҳодисаларини уларнинг фақат фонда келтириши, муайян мақсадга эришиш учун восита бўлиб хизмат қилиш имконияти нуқтаи назаридан баҳолаш принципи; 2. этикада — позитивистик йўналиш. Фойдани ахлоқнинг асоси ва инсоний хатти ҳаракатларнинг мезони деб ҳисоблаган. 19-асрда Буюк Британияда кенг тарқалган. Унинг асосий принципи шахсий манфаатларни қондириш воситаси билан “энг кўп одамларни иложи борича кўпроқ бахтли қилиш” дан иборат.) деб номланган, гарчи унинг ўзи утилитаризм (яъни фойдалилик) ҳақида эмас, балки “энг катта бахт тамойили” ҳақида гапиришни маъқул кўрган. Замонавий ихтисослашган маънода бу термин С.Д.Брод томонидан 1930-йилда нашр этилган “Ахлоқ назариясининг бешта тури” китобида киритилган. Шифокорнинг бемор олдидаги вазифасини XVI асрдаёқ Лумбураз Нарс “баъзан даволаш, кўпинча энгиллаштириш, ҳамиша тинчлантириш ва овутиш” деб ифодалаган.

Беморнинг ўз ҳаёти ва соғлиги тўғрисида қарор қабул қилиши, даволашдаги ёндашувни танлашда иштирок этишни танлаши замонавий тиббий этиканинг ўзига



хослиги ҳисобланади. Бу тенденция аҳолининг маълумоти ва ўз саломатлигига эътибори натижасида юзага келган. Айни вақтда бемор билан мулоқотни ўрнатишда шифокордан янада юқори малака талаб қилинади.

Стоматологияда шифокор ва бемор ўртасидаги мулоқот муҳитини яратиш энг асосий вазифалардан бири ҳисобланади. Бунинг учун кундалик ҳаётимизда инглиз тилида стоматолог қабулига боришимиз учун стоматология оид терминларни билишимиз ва ўрганишимиз мақсадга мувофиқ. Стоматологияга биносига кирганимизда, стоматология оид мутахассисликлар ёзувларини кўрамыз. Ушбу жараёнда стоматология врачлар (қадимги славян тилидаги- “vrác”- “врач” – “лекарь” сўзидан кириб келган.) ва бемор ўртасида бўладиган мулоқотни талаб қилади ва илк мулоқоти навбатчи **ҳамшира** (“медсестра”- “ҳамшира” сўзининг асосчиси XIX-асрда Италия, Флоренциялик Флоренс Найтингейл (1820-1910) томонидан асос солинган. 12 май Флоренс Найтингейл туғилган куни-Халқаро ҳамширалар куни сифатида нишонланади. Ҳамшира, ҳамшира опа сўзи- “опа” доим ёрдам беришга тайёр бўлган инсон ва тиббиёт муассасасининг барча ходимлари орасида беморнинг энг яқин ва ишончли одам ҳисобланган.) дан бошланади. Тиббиёт оламида асосий мутахассисликлар бўлгани каби стоматологияда ҳам қуйидаги мутахассисликларни учратамыз: *терапия, хирургия, ортопедия* терминларни учратамыз. Стоматология олийгоҳларида эса *профилактика, терапия, хирургия, ортопедия* ва *ортодонтия* бўлимларига бўлинади. Ушбу терминлар қуйидаги маъноларни: **профилактика**¹- юнон тилидан олинган бўлиб, - προφυλάσσω prophylasso- сақловчи, олдини олувчи, касалликнинг олдини олиш- 19-асрда фанга кириб келган, **терапия**²- юнон тилидан олинган бўлиб, θεραπεία therapia- “даволаш” маъносини бериб ва 17-асрда инглиз шифокори Сиденхем томонидан фанга олиб кирилган. а) ички касалликлар, уларнинг олдини олиш ва даволашни ўрганадиган тиббиёт соҳаси; б) даолаш (турли усулларга нисбатан), **хирургия**³- юнон тилидан кириб келган - χεῖρ cheir қўл + ἔργον ergon “иш”, “ҳаракат”- Хирургик операцияларни талаб этадиган касалликларни ўрганади ҳамда операция қилиш усулларини ишлаб чиқадаган тиббиёт соҳаси. Мил. ав. 460—377 йилларда Гиппократ томонидан фанга олиб кирилган. **ортопедия**⁴ -юнон тилидан кириб келган- ὀρθός orthos тўғри + παιδεία paideia парвариш - туғма нуқсонлар, шикастлар ва турли касалликлар оқибатида таянч ҳаракат аъзолари шакли ва функциясининг бузилишини аниқлаш, даволаш ва олдини олиш йўллари ўрганадиган тиббиёт соҳаси. Ортопедия фанига француз шифокори Н. Андри (1658—1742) асос солган, **ортодонтия**⁵ -юнон тилидан кириб келган- ὀρθός orthos тўғри + ὀδοῦς, ὀδόντος odus, odontos тиш – тиш ва тиш чиқишидаги нуқсонларни, нуқсонларни ва ўзгаришларни ўрганади, олдини олади, ташхислайди ва тузатадиган тиббиёт соҳаси.

¹ Н.Г.Мерещак, И.Ю.Карпук., Латинская стоматологическая клиническая терминология, Учебно-методическое пособие, Витебск 2019, 6 б.

² Н.Г.Мерещак, И.Ю.Карпук., Ўша манба. - 6 б.

³ Н.Г.Мерещак, И.Ю.Карпук., Ўша манба. - 6 б.

⁴ Н.Г.Мерещак, И.Ю.Карпук., Ўша манба. - 6 б.

⁵ Н.Г.Мерещак, И.Ю.Карпук., Ўша манба. - 6 б.



Француз шифокори Пьер Фошар (1678-1761) 1728 йил стоматологик “Жарроҳ-стоматолог ёки тишлар ҳақида рисола” қўлланмасида ортодонтик патологияни ташхислаш ва даволаш усуллари баён қилиб, ортодонтиянинг илмий фан сифатида шакилланишини бошлаб берган.

Профессионал стоматологик хизмат / Professional dental service терминлари алоҳида бўлимларда мутахассиснинг махсус билим ва кўникмалари, шунингдек стоматологик хизматларнинг сифатли кўрсатилиши орқали намоён бўладиган касбий фазилятлар мавжудлигини англатади.

Тиббиётнинг бошқа соҳаларида бўлгани каби стоматология мутахассисликлари бир-бири билан ўзаро боғлиқ бўлган бир қатор кичик даражаларни ўз ичига олган терминлар мавжуд.

“Стоматология мутахассислиги” - “Dental specialties” терминларининг таққосланиши

	Ўзбек тили	Рус тили	Инглиз тили (Буюк Британия)
	Терапевтик стоматология	Терапевтическая стоматология	Endodontics
	Хирургик стоматология (жумладан импланталогия)	Хирургическая стоматология (в том числе имплантология)	Oral Surgery
	Ортодонтик стоматология	Ортодонтическая стоматология	Orthodontics
	Ортопедик стоматология	Ортопедическая стоматология	Prosthodontics
	Болалар стоматологияси	Детская стоматология	Pediatric Dentistry
	Юз-жағ жарроҳлиги	Челюстно - лицевая стоматология	Maxillofacial Pathology

Ўзбек, рус ва инглиз тилларидаги мутахассислик терминлари бир-биридан тубдан фарқ қилади. Терминларнинг ўзига хослиги: стоматология фанининг шаклланиш тарихи, таълим тизими ва касбий фаолияти, шунингдек давлатларнинг қонун ҳужжатларидаги фарқи экстралингвистик омиллар туфайли юзага келади.

References:

1. Н.Г.Мерещак, И.Ю.Карпук, Латинская стоматологическая клиническая терминология, Учебно-методическое пособие, Витебск 2019.
2. С.А. Гаффоров тахрири остида, Стоматология, қўлланма, Тошкент 2018.
3. С.А. Гаффоров медицинская деонтология и психиатрия в стоматологической практике. Ўқув-услубий қўлланма. Тошкент 2014.
4. www.wikipedia.org.